

СТАНОВИЩЕ

от

Доц. д-р Галина Евстатиева, катедра „Арабистика и семитология“
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Медии и комуникации – международна комуникация)

с дисертационен труд на тема: „Медийна и комуникационна парадигма на турския цивилизационен дискурс (лидерски комуникационни стратегии)”,

представен от Нихал Фехмиева Юзерган, докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Комуникация и аудиовизуална продукция“ на Факултета по журналистика и масова комуникация

с научен ръководител проф. д-р Симеон Игнатов Василев

Дисертационният труд на тема „Медийна и комуникационна парадигма на турския цивилизационен дискурс (лидерски комуникационни стратегии)“ от Нихал Юзерган е в обем от 274 страници. Той е структуриран в увод, три глави, заключение, основни приноси в дисертационното изследване, библиография, включваща 186 заглавия на български, турски, руски и английски езици, използвани дигитални ресурси, както и 4 приложения.

В Увода е открито актуалността и значимостта на разработвания в дисертацията проблем за развитието и особеностите на турския цивилизационен дискурс през последните две десетилетия на XXI век, включително чрез разглеждането в сравнителна перспектива на лидерски стратегии в периодите на „кемализма“ и „неосманизма“, при ситуирането му в медийна и комуникационна парадигма. Изследователският интерес се мотивира от липсата на задълбочени научни проучвания по темата, която бива определяна като изключително важна „с оглед на протичащите сериозни и дълбоки процеси на социална и културна трансформация, водещи до онтологична промяна в турското общество“ (с. 12). В този смисъл, за да не звучат декларативно някои от твърденията и за да може по-ясно да се открие приносът на изследването в настоящия дисертационен труд, би следвало в Увода да бъде направен по-обстоятелствен преглед на научната литература по темата.

Цивилизационният дискурс, възприеман в представения труд като „метадискурс“ и „нова езикова картина за света“ (с. 9–10), се превръща напоследък във все по-полезен аналитичен инструмент за изследователите в социалните науки, когато се разглеждат обществени практики и съвременни проблеми на геополитиката и международните

отношения. В дисертацията е предприет опит чрез интердисциплинарен подход да се разкрият нови езикови, семантични и комуникационни кодове на този дискурс, като се проследява функционирането му в медийното и политическото пространство на съвременна Турция за налагане на държавни политики от страна на Реджеп Тайип Ердоган и Партията на справедливостта и развитието, които влияят не само върху формирането на вътрешното обществено мнение и задават нови визии за „цивилизационната проблематика“ в културната и образователна сфера, но са важна част и от външнополитическите послания. Избраната методология съответства на поставените изследователски цели и задачи, а анализът е допълнително обогатен с разработването в контекста на темата на понятията „концептуална метафора“, „ментални пространства“ и „езикова личност“.

Всяка една от основните глави в дисертационния труд започва с въведение, което преповтаря основните параграфи, включени в съдържанието. Този подход би бил оправдан, ако се разширява аргументацията по следваната логика на предлаганата структура, а не просто да се заявява, че разглеждането на тези проблеми съответства на целите и задачите на изследването. Поради избора от дисертанта интердисциплинарен подход и опитът за обхващането на проблематиката от всички възможни ракурси в диахрония и синхрония, за да не се създава впечатление за еkleктичност е важно да се извършва убедително излагане на критериите за подбор на подтеми, концепти, автори и възгледи.

Първа глава „Феноменът „цивилизация“ в турското езиково, комуникационно и културно пространство“ е най-обемната. Тя въвежда в теоретичното осмисляне на понятийния апарат, с който се борави. Ето защо анализът започва с разглеждане на термините „култура“ и „цивилизация“ и тяхната интерпретация в съвременната академична литература. С оглед на логиката на изложение обаче подпараграф 1.2.1 за „локалната цивилизация“ (с. 38–51) поестествено се вписва при съпоставителното разглеждане на еволюцията на понятията „цивилизация“ и „култура“, представяйки различните гледни точки.

Подпараграфът, посветен на ключовото за темата на дисертацията понятие „цивилизационен дискурс“, би бил по-убедителен при едно разширяване при неговото концептуализиране, включително и чрез по-ясно изразена авторова рефлексия върху определението на Стефан Иванов за дискурс. В хода на изложението се слага знак за равенство между „неприязн“ и „оксидентализъм“ (с. 44), което до голяма степен не е аргументирано. Оксидентализмът е комплексен феномен – той е както европейско явление, така и арабски отговор на критиката на Едуард Саид към западния ориентализъм. Баща на термина е египетският философ Хасан Ханафи, който публикува през 1992 г. „Въведение в науката за

оксидентализма“.

В подпараграфа за разделението на цивилизацията на Изток и Запад би било само от полза за анализа някои от общите твърдения да бъдат подкрепени с по-разгърната аргументация като например, че разделението западна и източна цивилизация започва някъде в края на Средновековието (с. 51) или че „Западът олицетворява преди всичко европейската цивилизация, а Изтокът е по-събирателен образ“ (с. 52).

Полемичен от научна гледна точка е параграфът, представящ проблемът за „тюркската цивилизация“, където се откроява авторската теза за „голямата ислямска цивилизация“ и адаптирането в нейните рамки на „локални цивилизации в Евразия“ (с. 61) Необходимо е по-добро обосноваване на възприеманата идея за „големи“ и „малки“ цивилизации, както и на твърдението за наличие на „тюркска“ (с. 119) или „тюркско-мюсюлманска цивилизация“, а не за субцивилизация или вид етно-културно ядро и как това се вписва в съществуващата литература по въпроса, за да се оспори академичния скепсис. В този смисъл работата на Нихал Юзерган само ще спечели, ако в бъдещите ѝ публикации е налице по-разгърнат доказателствен материал как теорията за алтайските езици се вписва в тезата за тюркска цивилизация.

За да бъде проследена трансформацията и функционирането на понятието за цивилизация в комуникационното и културно пространство на съвременна Турция, в изложението неминуемо трябва да е налице диахронен поглед към изработваните и наложени през вековете концептуални визии. Ето защо интерес представлява параграфът, посветен на възгледите на ислямски, османски и турски мислители, като промяната в османски контекст в семантичните полета на арабски думи за „цивилизация“ и „култура“. При извършването на подобни компаративни филологически анализи обаче е редно да се борави не само с османотурски речници, но да се отчитат начините, по които се извежда етимологията и значенията в арабските тълковни речници, за да се постигне най-пълна научна обоснованост на прокарваните тези.

С оглед на това да се избегнат известни неточности в бъдещи публикации по темата, бих обърнала внимание и на факти като този, че не е съвсем коректно и научно обосновано определението за ал-Фараби (поч. 950), основоположника на арабската философия (*фалсафа*), като „велик син на тюркските народи“ (с. 72). Малко се знае за етническия произход на този велик учен от класическия период на арабо-мюсюлманския Халифат. Една от хипотезите е, че идва в Багдад от Централна Азия, но много други изследователи прокарват твърдението за неговия персийски произход. По отношение на възгледите на Ибн Халдун (поч. 1406) за историята и цивилизацията използваната литература може да се допълни със

задълбочената въстпителната студия на Йордан Пеев към българското издание на *Мукаддима* („Встъпление“) и други статии на същия автор, както и студиите на други български арабисти и историци на исляма, публикувани на български и английски език.

Необходимо е също да се борави по-внимателно с класификации от рода на „ислямските перипатетици ал-Фараби, Ибн Сина и Ибн Халдун“ (с. 77) – не само защото самото словосъчетание „ислямски перипатетици“ е до голяма степен оксиморон, но и защото личности като Ибн Халдун са изключително комплексни – той е рационалист в историографията, определян е като „баща на социологията“, но е също така и почитан и отсъждащ спрямо ислямския религиозен закон (шариат) маликитски кадия в обществото, в което живее.

На с. 79 дисертантът дефинира „турското културно пространство като *погранична многоезикова зона* между тюркската, селджукската, османската, арабо-ислямската и западноевропейската цивилизации“, като се вкарва в употреба и понятие като „селджукска цивилизация“. В подобни случаи е необходима малко по-разгърната аргументация защо едно династическо управление се възприема и дефинира като цивилизация. Интерес представлява съпоставителният анализ между употребите в турски контекст на думите за цивилизация „меденийет“ и „уйгарлък“ като синоними – едната в диахрония, изхождаща от арабски с религиозната конотация, а другата, навлизаща при Ататюрк паралелно с прокарване на светското устройство (с. 86).

Втора глава „Турският цивилизационен дискурс: генезис, характеристики, особености“ и **Трета глава** „Емпирично изследване на турския цивилизационен дискурс“ представят важни наблюдения върху темата на дисертационния труд, като разгръщат и надграждат съществуващите в тази област академични изследвания не само по посока на анализа, но и като емпирично изследване на концептите в турски проправителствени и опозиционни медии и в речите на турския президент Ердоган. Приносен момент е и фокусирането върху използването на превърнали се в концептуални метафори еднотипни фрази в турския цивилизационен дискурс, които обогатяват с доказателствен материал очертаването на лидерските комуникационни умения с оглед на медийната и комуникационна парадигма.

Бележки и препоръки

Уместно би било фигуриращият в края на дисертацията Списък на съкращенията (с. 268) да бъде изнесен в началото на съдържанието. Разбираемо е желанието на дисертанта да представи за по-голяма яснота визуално в таблици и фигури някои от основните теоретични

понятия, но според мен в случая това не е необходимо, защото има опасност от опростяване при това схематизиране на много по-комплексни класификации и определения. За целите на анализа и неговата пълнота е по-подходящо да се направи преглед на научната литература, като се отбележат спецификите в теоретичните постановки, вместо да се представят например в табличен вид автори с изследвани от тях аспекти на имагологията. (с. 134)

Много от параграфите в дисертацията завършват с позовавания, а за постигането на кохерентност и плавен преход към разгръщането на следващата идея в дисертационния труд би било от полза да се открие авторовото отношение и оценка към изложените в текста чужди теории, становища и идеи. Освен това прави впечатление липсата на позовавания на цитирани автори и техни трудове (с. 25, 30, 32, 34, 54, 63, 68), а често и страници при преки цитати от използваните при аргументацията в изложението източници (с. 27, 28, 33, 37, 39, 44, 49, 56, 65, 75, 100). Понякога се изброяват имена на учени, които предлагат свои концептуализации, без да се посочват техните съчинения (с. 29, 122, 134).

В лингвистичния анализ понякога се използва понятието „лексема“ (напр. с. 31) като синоним на „термин“, понятие или просто „дума“. Като специализиран езиковедски термин обаче лексемата обхваща всички форми на думата и нейните варианти. На с. 98 езикът е характеризирани като „система от звуци“, но в езикознанието е прието да се говори за „звукове на речта“, а не звуци.

Във връзка с устойчиво повтарящата се фраза в цивилизационния дискурс на президента Ердоган „Всички сме на един кораб“ и препратката към заимстването ѝ от думи пророка Мухаммад се споменава, че става въпрос за хадис, предаван от „хадисоведа Сахих Бухари“ (с. 191). В действителност *Сахих* (от араб. „достоверен“) е не името на имам ал-Бухари (поч. 870), а заглавието на един от шестте канонични сборника с хадиси, който се ползва и с най-широко признание от мюсюлманите.

Друга препоръка при по-нататъшната работа на докторанта е да обърне внимание върху коректното цитиране на наименованията на емблематични научни съчинения, които вече са публикувани и в превод на български език (напр. „Залезът на Запада“, а не „Залезът на Европа“ на Шпенглер, с. 39, 42; „Изследване на историята“, а не „Постижението на историята“ на Тойнби, с. 45; „Неудовлетвореността в културата“, а не „Безпокойствата в културата“ на Фройд, с. 49; „Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред“ вместо „Сблъсъкът на цивилизациите и преосмислянето на световния ред“ на Хънтингтън, с. 52).

Предложената в **Автореферата** справка за приносите (с. 38–40) отразява адекватно съдържанието на дисертацията. Спазени са изискванията за такъв текст, който включва най-същественото от разработката и обобщава оригиналните аспекти и приносните моменти.

Нихал Юзерган е представила към процедурата по защита три излезли статии по темата на дисертацията, както и една публикация под печат. Всички те са описани и приложени както в края на дисертацията (с. 267), така и в Автореферата (с. 41). По време на своята докторантура тя е участвала също в няколко научни конференции и семинари с доклади, свързани с темата на дисертацията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният за защита труд отговаря на основните академични изисквания за изготвянето на дисертация. Въпреки отправените бележки и препоръки общата ми оценка е положителна. С оглед на това препоръчвам на научното жури да присъди на Нихал Фехмиева Юзерган образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Медии и комуникации – международна комуникация).

Дата: 10.11. 2024 г.

Рецензент: доц. д-р Галина Евстатиева